

Ark

" TP "

Uhu

Salainen

Muistio

keskusteluista Moskovassa kesäkuun 13 ja 24 päivänä 1968

Brezhnevin, Kosyginin ja Podgornin minulle esittämän henkilökohtaisen kutsun perusteella matkustin kesäkuun 13 päivänä 1968 virkistys- ja kalastusmatkalle Neuvostoliittoon Neuvostoliiton hallituksen lähettämällä erikoiskoneella Iljushin 18. Ensimmäinen neuvottelut oli saapumispäivänäni klo 15.00 - 18.00. Saapuvilla olivat Neuvostoliiton puolelta Brezhnev, Kosygin ja Podgorni. Tulkkina toimi lähetystöneuvos V.S. Stepanov neuvostoliittolaisen puolen esitettyä että he voisivat tarjota tulkin omalta puoleltaan.

Keskustelun alussa Brezhnev pyysi minua aluksi esittämään katsauksen olosuhteisiin Suomessa, minkä teinkin. Kerroin tasavallan presidentin valitsijamiesvaaleista ja itse vaalitoimituksesta sekä sen jälkeen suoritetuista hallitusneuvotteluista, minkä tuloksena nyt maassa on Koiraviston hallitus tunnettuine osanottajapuolueineen. Kerroin edelleen laajajakosti taloudellisesta asemastamme ennen devalvaatiota ja devalvaation jälkeen sekä niistä vaikeuksista, jotka ulkomaankaupan tasapainon ja valtion finanssien osalla on olemassa.

Tämän jälkeen otti puheenvuoron Brezhnev. Hän mainitsi, että viimeaikainen poliittinen kehitys on osoittanut, että Paasikiven-Kekkosen linja on ollut oikeaa politiikkaa suhteessa Neuvostoliittoon. Neuvostoliitto puolestaan haluaa tukea tätä politiikkaa, joka on myös saanut kansainvälistä merkitystä ja joka Suomessa neuvostohallituksen käsityksen mukaan on saanut uusia kannattajia. Se seikka, että Neuvostoliitto tukee Suomen omaksumaa ulkopoliitiikkaa on osoitus siitä, että se on sekä Neuvostoliiton valtion että Neuvostoliiton kommunistisen puolueen linja. Brezhnev vakuutti, että tämä Neuvostoliiton suhtautumistapa Suomeen tulee jatku-
maan, sitä halutaan ylläpitää ja vahvistaa.

1. Brezhnev esitti tyytyväisyytensä siitä, että Neuvostoliiton suhteet Suomen sosiaalidemokraattiseen puolueeseen ovat viime aikoina parantuneet. Hän ilmoitti neuvostoliittolaisen osapuolen olevan tyytyväinen niihin neuvotteluihin, joita sosiaalidemokraattisen puolueen johtomiesten kanssa oli käyty Moskovassa ja joitten tuloksena sovittu yhteinen tiedonanto on neuvostohallituksen käsityksen mukaan erittäin tyydyttävä. Brezhnev sanoi pitävänsä erittäin tärkeänä saavutuksena sitä, että tasavallan presidentin vaali on voitu ratkaista laajan puolueitten yhteistoiminnan avulla, ja toisena tärkeänä saavutuksena hän pitää nykyisen hallituksen muodostamista sille pohjalle, jonka se on saanut. Sen vuoksi Neuvostoliitossa pidetään suotavana, että nykyinen hallitussuunta säilyisi. Se on neuvostohallituksen kanta. Ja tämän mukaisesti ollaan valmiit Suomen hallitusta avustamaan poliittisesti ja taloudellisesti.

3. Kun olin maininnut, että taloudelliset vaikeutemme saattavat johtaa siihen, että tulevilla eduskuntavaaleilla sosiaalidemokraatit ja SKDL sekä TPSL menettävät enemmistönsä, sanoi Brezhnev, että tämä mahdollisuus on tietenkin otettava huomioon, mutta se ei suinkaan ole välttämättömyyttä. Jos Neuvostoliitto voi jollakin tavalla avustaa nykyistä hallitusta, sen kohtaamissa vaikeuksissa, niin neuvostohallitus on erittäin valmis vastaanottamaan siinä suhteessa suomalaisilta osapuolilta ehdotuksia.

4. Kun olin maininnut, että yhtenä syynä mahdolliseen vasemmistoenemmistön menettämiseen tulevilla valtiollisissa vaaleissa on Suomen kommunistisen puolueen keskuudessa vallitseva hajaannus, sanoi Brezhnev, että he ovat tätä kysymystä hyvin tarkkaavaisesti seuranneet, mutta heidän antamansa neuvot eivät ole auttaneet hajaannuksen poistamisessa.

5. Brezhnev asettui kannattamaan minun selonteossani esittämäni kantaa, että nykyinen hallituspohja pitäisi tuleviin valtiollisiin vaaleihin mennessä saada siihen määrään sisäisesti vahvistumaan, että sitä voitaisiin ylläpitää vaalien jälkeen myös sellaisissa olosuhteissa, että eduskunnassa ei olisi vasemmistoenemmistöä.

6. Brezhnev lausui käsityksensä, että ne jotka Suomessa ovat sisäpoliittisessa oppositiossa nykyistä hallitussuuntausta vastaan, ovat myöskin

nykyisen hallituksen noudattamaa ulkopoliittikkaa vastaan. Se on heidän käsityksensä. Tähän mainitsin, että varmaan eräältä osalta näin asiantaita onkin, mutta voidaan kyllä jo presidentinvaalien perusteella todeta, että on olemassa myös sellaisia sisäpoliittiseen oppositioon liittyneitä aineksia, jotka kannattavat nykyistä ulkopoliittikkaa.

7 a. Brezhnev käsitteli tämän jälkeen perusteellisemmin kolmea asiaa. Ensimmäinen niistä oli kysymys Suomen ulkopoliitikasta. Hän katsoi, että olisi tärkeätä, että Suomi voisi aktivoida nykyistä ulkopoliittista linjaa, esim. Skandinaviaan nähden. Suomihan on tehnyt ehdotuksen Pohjan ydinaseettomasta vyöhykkeestä, mutta se ei ole sitä sen voimakkaammin ajanut havaittuaan, että tämä ajatus ei ole tässä vaiheessa saanut kannatusta Skandinavian maista. Brezhnev esitti harkittavaksi kysymyksen siitä, voitaisiinko Suomen taholta konkretisoida ydinaseetonta vyöhykettä koskevaa ehdotusta jonkin sopivan ulkopoliittisen tapahtuman yhteydessä. Sellaisena tapahtumana hän omasta puolestaan piti ydinsulkusopimuksen hyväksymistä.

b. Toiseksi hän käsitteli Euroopan turvallisuuskysymystä. Selostettuaan tämän kysymyksen yleistä merkitystä hän esitti tiedustelun, voisiko Suomi toimia aloitteentekijänä eurooppalaisen turvallisuuskonferenssin koollekutsumiseksi, joka voisi tapahtua esim. pääministerin aloitteen perusteella. Tähän vastasin, että teollisuusministeri Leskinen on äskettäin Ahvenanmaalla pidetyssä kokouksessa ilmoittanut Suomen olevan valmiin ottamaan Suomessa järjestääkseen Euroopan turvallisuuskysymystä koskevan konferenssin. Mutta tietysti ennen tällaisen aloitteen tekoa täytyisi olla jonkinlainen varmuus siitä, että kokous todella saataisiin aikaan varsin yleisen osanoton pohjalla.

c. Kolmantena kysymyksenä Brezhnev esitti Suomen sisäpoliittisen elämän aktiivisuuden kansainvälisten asioiden vuoksi. Tällä hän ensi sijassa tarkoitti suhtautumista Saksan kysymykseen, mistä hän puhui laajasti. Hän mainitsi siitä kehityksestä, joka Länsi-Saksassa on tapahtunut revanshististen voimien vahvistumisen vuoksi ja katsoi, että Länsi-Saksan tilanne sellaisenaan on huolestumista herättävä. Kaikkein

tehokkain toimenpide Länsi-Saksan taholta uhkaavaa sodanvaaraa vastaan Brezhnevin käsityksen mukaan olisi DDR:n tunnustaminen, ja hän katsoi, että jos Suomi tunnustaisi DDR:n, niin se herättäisi positiivisen ketju-reaktion Euroopassa ja muuallakin. Ja sen vuoksi DDR:n tunnustaminen Suomen toimesta on suuri ja huomattava kysymys.

(L.K.) Vastasin tähän, että Suomi jo tähän mennessä on suhtautunut molempiin Saksoihin samalla tavalla, eikä Suomi ole missään yhteydessä tunnustanut Länsi-Saksaa Saksan yksinedustajaksi. Toiselta puolen Suomessa yleisesti katsotaan, että sodan luomat tosiasiat on tunnustettava ja mainitsin, että henkilökohtaisesti olen täysin sitä mieltä, että on olemassa kaksi Saksan valtiota, joista kumpikaan erikseen ei voi esittää vaatimusta Saksan yksinedustuksesta. Ilmoitin kuitenkin katsovani, että Suomi pienenä maana ei voi ratkaisevalla tavalla vaikuttaa Saksan kysymyksen tulevaan kehitykseen. DDR:n tunnustaminen on suurvaltojen välinen asia, ja toivon, että kysymys tätä tietä ratkeaa. Ilmoitin edelleen, että Länsi-Saksa tulisi kohdistamaan Suomeen poliittisia ja taloudellisia toimenpiteitä, jos Suomi yksipuolisesti tunnustaisi Länsi-Saksan ja DDR:n, ja tämä minun käsitykseni mukaan ei olisi Suomen kannalta katsoen suotava kehitysvaihe. Mutta tärkeämpänä kuin näitä taloudellisia painostustoimenpiteitä pidän kuitenkin sitä seikkaa, että jos Suomi yksipuolisesti tunnustaa molemmat Saksat, niin se samalla kertaa on vaarassa menettää kansainvälisen asemansa puolueettomana maana, ja tämä näkökohta minun käsitykseni mukaan on erittäin varteenotettava seikka, kun harkitaan, miten Suomi tässä asiassa menettelee. Lisäksi tähän liittyy se sisäpoliittinen näkökohta, että Suomen kansa ei, varsinkaan jos Länsi-Saksan taholta tunnustamisen jälkeen ryhdytään painotustoimenpiteisiin, tule suinkaan yksimielisesti olemaan hallituksen kannan takana, jos se antaisi tämän tunnustamisen, vaan asia saattaisi jakaa suomalaiset kahteen vastakkaiseen leiriin. Jos lisäksi käy sillä tavalla, että vuonna 1970 valtiollisten vaalien jälkeen vasemmistopuolueet menettävät enemmistönsä eduskunnassa, niin tämä kysymys saattaa muodostua

Suomessa hyvinkin kiusalliseksi.

Selostukseni jälkeen ei Saksan kysymykseen tässä yhteydessä puututtu.

8. Laajemmasti tämän jälkeen Brezhnev ryhtyi käsittelemään taloudellisia suhteita ja pyysi, että suoritettaisiin huolellisia tutkimuksia siitä, miten Suomen ja Neuvostoliiton välistä taloudellista kanssakäymistä voitaisiin kehittää. Hän mainitsi, että kun tarkastellaan Suomen ja Neuvostoliiton välisiä suhteita, niin voidaan todeta, että ne ovat kehittyneet hyvin. Poliittisessa mielessä ei ole huomauttamista, mutta kun taloudellisen kehityksen näköaloja tutkitaan, niin voidaan todeta, että resursseja ei suinkaan ole käytetty loppuun saakka. Tämä saattaa johtua, mainitsi a. Brezhnev, siitä että eräät talouspiirit Suomessa katsovat, että Suomen on parempi laajentaa kauppansa länteen käsin. Ja tästä ilmeisesti johtuu se, että Suomen talouselämässä käytetään hyvin paljon tavaroita, joita ostetaan esim. Länsi-Saksasta ja Ruotsista, jotka kuitenkin voitaisiin edullisemmin hankkia Neuvostoliitosta. Tässä suhteessa on olemassa jopa hyvää kokemustakin, esim. Raahen terästehdas, jonka koneiston pääosan Neuvostoliitto on toimittanut, on tietävästi toiminut erittäin hyvin.

b. Sellaisena asiana, jossa kehitystä kaupankäynnin suhteen voitaisiin lisätä, Brezhnev mainitsi rautateitten toimitukset. Kun tiedämme, että Suomessa on tarkoituksena sähköistää rautateitä, niin olisi toivottavaa, että Neuvostoliiton kokemukset sähköistämisasiassa voisivat tulla suomalaisten käyttöön. Neuvostoliiton sähköistettyjen rautateiden pituushan on erittäin suuri. Toisena kysymyksenä tulisi tutkia kaasun toimittamista c. Suomeen. Itävallan kanssa on Neuvostoliitto äskettäin sopinut laajoista kaasutoimituksista, ja Neuvostoliitto on samalla kertaa tilannut Itävalalta 500.000 tonnia kaasujohtoihin käytettäviä teräsputkia. Samalla Brezhnev mainitsi, että iso kaasujohto on valmistunut Leningradiin ja tästä voitaisiin johtaa kaasua myöskin Suomeen. Tämän jälkeen Brezhnev d. mainitsi eräänä yhteistoimintamuotona geologian, millä alalla neuvostoliittolaiset tiedemiehet ovat varsin pitkälle kehittyneet. Yleensä

8. tieteellisten kontaktien laajentaminen olisi varmasti hyödyllistä molem-
mille osapuolille, ja vaikka tieteellisteknillistä yhteistoimintaa onkin
ollut, niin Brezhnev mainitsi käsityksensä, että vuorovaihto on ollut
sittenkin vähäistä. Voitaisiin ajatella Neuvostoliiton tiedeakatemiassa ja
korkeakouluissa toimivien tiedemiesten ja suomalaisten tiedemiesten
välisiä laajempia kosketuksia ja tiedemiesten vaihtoa. Neuvostoliitto on
varsin pitkälle kehittynyt fysiikan ja elektroniikan alalla sekä atomivoi-
malaitosten kehittämisessä, jonka vuoksi tiedemiesten vaihto erityisesti
näillä aloilla saattaisi olla hyödyllistä. Neuvostoliitto voisi ostaa ja
myydä patentteja. Yleensä Neuvostoliiton taholta voidaan sanoa, että
suomalaisille ovat kaikki ovet avoinna silloin, kun kysymyksessä on
tieteellisteknillinen yhteistoiminta Suomen ja Neuvostoliiton välillä.

9. Minulle Helsingissä annetun promemorian perusteella tein selkoa
sähkövetureiden hankintaa koskevan asian nykyisestä vaiheesta. Saatoin
mainita, että kotimaisen veturin hinta vuoden 1967 tasolla mitaten on
1.586.308/^{mk}kappale, kun taas neuvostoliittolaisen neliakselisen sähkövetu-
rin ohjehinta on 1.029.600 mk sekä 6-akselisen sähköveturin ohjehinta
1.180.000 mk. Tämän asian käsittelyssä on vaikeutena se, että edus-
kunta on tehnyt nimenomaisen päätöksen, että veturit on tilattava koti-
maasta siitäkin huolimatta, että Neuvostoliiton veturitarjous on taloudel-
lisesti edullisempi. Nyt tämä asia on hallituksessa kuitenkin perusteel-
lisen tutkimuksen alaisena, ja ennen tämän tutkimuksen päättymistä ei
ole mahdollista esittää, miten kysymys tulee ratkaistuksi.

10. Kaasuasian mainitsin olevan myöskin parastaikaa tutkimuksen
alaisena, ja olettaisin, että tämä kysymys voi tulla uudelleen käsittelyn
alaiseksi vasta sen jälkeen kun suomalaisten ja neuvostoliittolaisten
asiantuntijojen käymät neuvottelut ovat päättyneet.

11. Veturiasiasta puhuttaessa Kosygin mainitsi, että eräitä osia
neuvostoliittolaisten toimittamista sähkövetureista, jos tilaus Neuvosto-
liittoon annetaan, voisi valmistaa suomalainen teollisuus. Vastasin, että
periaatteessa tämä olisi varsin suotava ratkaisu, mutta en usko, että
tätä asianpuolta on lainkaan tässä yhteydessä käsitelty.

Kosygin tiedusteli, mikä on atomivoimalaitosta koskevan kysymyksen nykyinen tila. Mainitsin, että kuten tunnettua niin hyvin Neuvostoliitto kuin Englanti ja Ruotsikin ovat toimittaneet tarjouksensa atomivoimalan rakentamista varten Suomeen. Minulle annetun promemorian mukaan Teknopromexportin tarjoaman reaktiolaitoksen lämmönkehityskustannukset ovat pääoma- ja polttoainekustannukset huomioonottaen noin 30 % korkeammat kuin edullisimman, so. englantilaisen tarjouksen. Edelleen mainitsin, että Teknopromexportin reaktiolaitoksen teknillinen suunnitelma ei nykyisessä muodossaan vastaa Suomen viranomaisten asettamia turvallisuusvaatimuksia. Tämän mukaisesti on minulle ilmoitettu viranomaisten taholta, että järkevimpänä ratkaisuna pidetään sitä, että reaktorin toimittaisi halvin tarjoaja ja polttoaineen sekä mahdollisesti kysymykseen tulevan raskaan veden taas Neuvostoliitto.

Tähän vastasi pääministeri Kosygin viipymättä, että tämä ehdotus ei ole reaalisella pohjalla sen vuoksi, että Neuvostoliitto ei myy millekään maalle atomivoimalaitoksen polttoainetta. Ainoastaan siinä tapauksessa, että itse rakennamme atomivoimalan, toimitamme siihen myöskin polttoaineen.

Mainitsin keskustelleeni asiasta juuri ennen lähtöäni hallituksen asianomaisten ministereitten kanssa ja tässä neuvottelussa oli esitetty toivomus, että neuvostoliittolaiset voisivat lähettää viipymättä Suomeen korkeatasoisen asiantuntijaryhmän, jolle Imatran Voima olisi valmis luovuttamaan koko atomivoimalakilpailussa syntyneiden tarjousten edellyttämät tiedot, niin että neuvostoliittolaiset asiantuntijat voisivat suorittaa tarkistuslaskelmat siitä, mihin seikkoihin englantilaisten tarjouksen huomattavasti parempi edullisuus perustuu. Pääministeri Kosygin piti tätä ehdotusta tarkoituksenmukaisena ja ilmoitti, että hän viipymättä antaa määräyksen siitä, että tällainen eksperttiryhmä muodostetaan ja lähetetään Suomeen.

Tämän jälkeen saat⁷toikin todeta, että keskustelu atomivoimala-asiasta voidaan siirtää tämän eksperttiryhmän matkan jälkeen. Tähän yhtyi pääministeri Kosygin ja ilmoitti, että Neuvostoliitto ei suinkaan

pyri pakottamaan Suomea ostamaan epäedullista atomivoimalaitosta Neuvostoliitosta. Me emme tule toimittamaan laitosta, jonka tuottama sähkö olisi kalliimpaa kuin meidän kilpailijoittemme toimittamasta laitoksesta, vakuutti Kosygin.

Podgorni otti puheenvuoron ja sanoi havainneensa, kun hän kävi Suomessa, että maassa tunnettiin mielenkiintoa yhteistyöhön Neuvostoliiton kanssa. Me omasta puolestamme olemme tähän valmiit. Kysymyksessä on vain, miten löytää uudet muodot lisääntyvää yhteistyötä varten. Suomalaisilla ei ole ollut vaikeuksia ulkopoliittikkansa hoitamisessa. Vaikeudet tuntuvat olevan sisäpoliittista laatua. Podgorni mainitsi, että hänen käsityksensä mukaan suurimman vaikeuden Suomelle on viime aikoina tuottanut työttömyys, joka ei vähene, vaikka valtion toimenpiteitä työttömyyden torjumiseksi suoritetaankin, vaan työttömyys on stabilisoitunut ja voi laajetakin. Tämä aiheuttaa tyytymättömyyttä, joka saattaa vaikuttaa myöskin eduskuntavaalien tulokseen. Suomen kommunistiselle puolueelle tämäntapainen tilanne, kun se on hallituspuolueena, on erittäin vaikeaa. Neuvostoliitto on valmis taloudelliseen yhteistyöhön Suomen kanssa, niin että tämän yhteistyön turvin voitaisiin työttömyyttä vähentää.

x x x

Keskustelun päätteeksi esitin pyynnön, että Korkeimman Neuvoston Puhemiehistö tahtois armahda Suomen kansalaisen Kalle Pekka Toivolan, jonka sota-oikeus Leningradissa on 24.5.1968 tuominnut vakolutoiminnan valmistelusta 3 1/2 vuodeksi pakkotyöhön. Perustelin armahdamista Toivolaan liittyvillä henkilökohtaisilla syillä. Podgorni ei tuntenut asiaa, mutta lupasi ottaa selville, mitä siinä olisi tehtävissä.

(Seuraavana päivänä neuvostojohdolle antamani aamiaisen alussa Podgorni ojensi minulle lapun, jolle oli kirjoitettu K.P. Toivolan nimi. Hän sanoi lapun ojentaessaan, että Toivola on armahdettu ja hänet on viipymättä lähetetty Suomeen. Puheessani, jonka pidin kohta tämän

jälkeen ja jolla lausuin vieraat tervetulleeksi aamiaiselle, ilmoitin armahduksesta ja kiitin siitä. Sanoin, että Toivola ei varmaan ole maamme parhaita poikia, mutta tasavallan presidentin on yritettävä pitää huolta niin huonoista kuin hyvistäkin kansalaisista.)

x x x

Neuvottelun päätyttyä lähetin ministeri Leskiselä sähkeen, jossa tiedustelin, onko otettu huomioon se seikka, että Neuvostoliitto ei myy millään ehdolla polttoainetta Englannille enempää kuin Ruotsillekaan. Samalla kertaa mainitsin, että eksperttivaltuuskunta on määrätty ja että se viipymättä saapuu Suomeen, ja edelleen ilmoitin palaavani Baikailta 23.6 ja seuraava neuvottelu on aamulla 24.6, jonka vuoksi toivon, että minulla on silloin viimeinen tilannetiedoituksenne atomivoimala-asiasta.

Palattuani Sahalinilta 23.6 Moskovaan oli siellä minua odottamassa ministeri Leskisen lähettämä salasähe 20 päivältä kesäkuuta. Sähke kuului seuraavasti:

"Asia: atomireaktorin hankinta.
Tasavallan Presidentille.

Luvattu eksperttiryhmä ei ole saapunut eikä mitään ilmoitusta sen tulosta ole saatu tähän päivään mennessä.

Olemme ottaneet huomioon, ettei Nliitto myy polttoainetta Englannille eikä Ruotsille. Tämän vuoksi onkin tarkoitus, että Suomi (lähinnä Imatran Voima Osakeyhtiö) ostaisi polttoaine-elementtien valmistukseen tarvittavan rikastetun uraanin uraaniheksafluoridin (uf 6) muodossa Neuvostoliitosta maailmanmarkkinahintaan. Ostettu uraaniheksafluoridi lähetettäisiin Englantiin polttoaine-elementtien valmistusta varten vuonna 1971. Vastaava rikastettu uraanimäärä palaisi Suomeen valmiina polttoaine-elementteinä vuoden 1973 alussa. Kaikki toimenpiteet sekä Suomessa että Englannissa tapahtuisivat Wienissä olevan kansainvälisen atomienergiajärjestön IAEA:n valvonnassa. Ellei polttoainetta voida ostaa Neuvostoliitosta, joka kaupan tasapainottamista silmällä pitäen olisi edullisin vaihtoehto, on sitä saatavissa jatkuvasti Englannista.

Toinen mahdollisuus olisi sellaisen sopimuksen aikaansaaminen Suomen ja Neuvostoliiton kesken, jonka mukaan Suomi voisi toimittaa joko kotimaista tai muualta vapaassa kaupassa hankittua luonnonuraa Neuvostoliittoon rikastettavaksi ja saisi sen takaisin uraaniheksafluoridin (uf 6) muodossa.

Saadun tiedon mukaan on tällaisesta sopimuksesta neuvoteltu Ruotsin ja Neuvostoliiton viranomaisten kesken positiivisessa hengessä.

Rikastustyön hinnoitteluperusteena on tällöin ollut USA:n Atomienenergy Commissionin soveltama hinta, jota myös englantilaiset noudattavat. Imatran Voiman toimesta on tarjoajien kanssa tarkastettukin kuhunkin tarjoukseen kohdistuvat vertailulaskelmat.

Tarjoajien esittämät huomautukset ja oikaisut on otettu varteen, ja lopulliset laskelmat ovat nyt käytettävänä. Niiden mukaan neuvostoliittolaisella reaktorilla varustetun voimalaitoksen tuottaman sähköän hinta on tjugonio % kalliimpaa kuin englantilaisella.

Olen keskustellut asiasta pää-, ulko-, ja oikeusministerin kanssa."

x x x

Tapaamisemme Kremlissä 24.6 alkoi klo 11.00. Saapuvilla olivat Brezhnev, Kosygin, Podgorni ja tulkkina edelleen Stepanov.

Yhteisen matkamme aikana Baikalille pääministeri Kosygin oli esittänyt ajatuksen, että Neuvostoliitto voisi Suomelta tilata suurimittaisen selluloosatehtaan ja hän oli tiedustellut minulta kustannuksia. Olin antanut tehtäväksi hankkia eräitä hintatietoja Suomesta ja esitin ne nyt aluksi. Selluloosatehdas: tuotanto 100.000 tonnia vuodessa valkaistua sulfiittiselluloosaa, tehtaan hinta 150 milj.mk = 33 milj.rpl, koneiston osuus siitä 20 milj.rpl. Paperitehdas: tuotanto 100.000 tonnia vuodessa sanomalehtipaperia, tehtaaseen kuuluu myös puuhiomo, hinta 115 milj.mk = 25 milj.rpl, koneiston osuus 15 milj.rpl. Selluloosatehdas: tuotanto 1 milj. tonnia valkaistua sulfaattiselluloosaa vuodessa (4 x 750 tonnia vuorokaudessa), hinta 920 milj.mk = 200 milj.rpl, koneistojen osuus 130 milj.rpl. Nämä tiedot esitin keskustelun alussa. Samalla kerroin saaneeni Suomesta sähköä, jonka mukaan luvattua eksperttiryhmää ei ole saapunut, eikä mitään ilmoitusta sen tulosta ole 20.6 mennessä saatu.

Kosygin vastasi, että eksperttiryhmä on koossa. Se käsittää finanssimiehiä ja tekniikkoja. Tämä ryhmä on valmis matkustamaan Suomeen viiden päivän kuluessa.

Jos sähköveturit tilataan Neuvostoliitosta, niin Suomessa nimenomaan Valmet Oy on lähtenyt siitä, että samalla summalla, jolla Suomi tilaa sähkövetureita, Neuvostoliitto ostaisi Valmetilta kiskobusseja. Tästä asiasta on käyty pitkällisiä hintaneuvotteluja. Ilmoitin saaneeni Valmetin pääjohtajalta tiedon, että mikäli tällä linjalla edetään, niin Suomi on valmis vielä keskustelemaan kiskobussien hinnasta, josta neuvostoliittolaisten kanssa ei ole tähän mennessä päästy yksimielisyyteen.

Kosygin vastasi tähän, että hänen käsityksensä mukaan ei tässä vaiheessa pitäisi sitoa sähköveturikaupan yhteydessä tapahtuvaa Neuvostoliiton tilausta johonkin tiettyyn tavararyhmään, vaan asia pitäisi jättää avoimeksi. Sitä paitsi Kosygin mainitsi, että hän henkilökohtaisesti ei ole varsin kiinnostunut kiskobussitilauksesta, jossa hintakysymyksen on tuottanut vaikeuksia, vaan Neuvostoliitto voisi hänen käsityksensä mukaan mieluummin ottaa verraten suuren paperitehdaskombinaatin rakentamisen kysymykseen. Tämän perusteella Kosygin ilmoitti, että olisi syytä harkita eksperttivaltuuskunnan lisäämistä parilla asiantuntijalla. Toinen tutkisi sähköveturikysymystä ja sähköveturin hintoja. Toisena taas olisi henkilö, joka hankkisi selvityksen siitä, mitä Suomesta voisi hankkia silloin, kun tarkoituksena olisi verraten suuren selluloosa- tai paperitehtaan rakentaminen. Pääministeri Kosygin kertoi, että hän oli 18.6 lähtiessään Baikalilta lentänyt Bratskiin, jossa on selluloosatehdas. Siinä on sekä suomalaisia että ruotsalaisia koneita ja paikalliset neuvostoliittolaiset insinöörit olivat hänelle kertoneet, että suomalaiset koneet ovat ruotsalaisia parempia. Tarkoituksena on Bratskin selluloosatehtaan laajentaminen, niin että se tulisi vuodessa toimittamaan 400.000 tonnia valkaistua selluloosaa. Myös voisi tulla kysymykseen Enson tehtaan täydellinen uusiminen.

Kerroin, että suomalaiset yrittäjät ovat viime vuosien aikana tehneet rakennussopimuksia esim. Lähi-Idän maissa ja tämän mukaisesti pitäisin hyvin mahdollisena, että suomalaiset olisivat valmiit laatimaan laajan paperitehdaskombinaatin suunnitelman ja piirustukset sekä huolehtimaan koneistojen hankinnasta ja myöskin rakennustöistä siellä, mihin Neuvostoliitto tällaisen teollisuuslaitoksen haluaa perustaa.

Tämän jälkeen otti puheenvuoron Brezhnev ja sanoi, että viime kerralla oli laajasti puhetta siitä, millä tavalla Suomen ja Neuvostoliiton välistä poliittista ja taloudellista yhteistyötä voitaisiin laajentaa. Hän mainitsi, että Neuvostoliiton hallituksen ohjelmassa on laajentaa eri aloilla yhteistyötä Suomen kanssa ja sitä varten on syytä etsiä uusia mahdollisuuksia molempia puolia hyödyttävän yhteistyön toteuttamiseksi.

Poliittiselta kannalta Neuvostoliitto pitäisi suotavana, että nyt saatu suuri hallituskoalitio voitaisiin säilyttää sekä vaaleihin saakka että vaalien jälkeenkin. Se seikka, että Suomen sosiaalidemokraattinen puolue ottaa entistä paremmin huomioon ulkopoliittiset seikat suhteissa Neuvostoliittoon, on otettu Neuvostoliitossa tyydytyksellä vastaan. Tämä sosiaalidemokraattien kannanotto on suuri asia. Otamme luonnollisestikin huomioon oikeistolaiset voimat Suomessa, eikä ole mikään salaisuus, että seuraamme hyvin tarkoin niiden toimintaa. Emme halua tässä yhteydessä esittää mitään detaljeja, mutta on kuitenkin syytä mainita, että me olemme tehneet sen havainnon, että oikeistopiirien taholla pyritään omalla tavalla tulkitsemaan Suomen neutraliteettipolitiikkaa sekä yhteistyö- ja avunantosopimuksen luonnetta. Yy-sopimusta pyritään tulkitsemaan tavalla, joka ei ole sopimuksen mukainen. Olemme olleet havaitsevinamme, että oikeistolaisten piirien katseet kohdistuvat yksipuolisesti länteen. Suomen ulkopolitiikan osalta voimme sanoa olevamme siihen tyytyväisiä, mutta kuten edellisellä kerralla mainitsin, haluaisimme, että Suomi voisi aktivoida ulkopolitiikkaansa nimenomaan Pohjois-Eurooppaa, ydinaseetonta vyöhykettä, DDR:n tunnustamista, Euroopan turvallisuuspolitiikan vahvistamista ja suomalaisen ulkopolitiikan aktivoimista silmälläpitäen. Tämä ulkopolitiikan aktivoiminen voisi näkyä erityisesti Vietnamin politiikan ja Lähi-Idän politiikan sekä Länsi-Saksaa koskevien kysymysten käsittelyssä. Me Neuvostoliitossa pidämme Länsi-Saksassa luotua poikkeuslainsäädäntöä erittäin vaarallisena, samaten kuin NPD:n vahvistunutta asemaa. Suomen osuus näitten Euroopan turvallisuutta koskevien kysymysten käsittelyssä voisi olla erittäin suuri.

Brezhnev jatkoi tarkastelemalla maailmanpoliittista tilannetta, josta hän sanoi, että monet tapahtumat voivat viedä maailman suureen onnettomuuteen. Neuvostoliitto on antanut ja tulee antamaan Vietnamin kansalle muiden sosialististen maiden kanssa huomattavaa apua. Neuvostoliitto on hyväksynyt omalta puoleltaan Pariisissa käytävät rauhanneuvottelut ja Neuvostoliitossa toivotaan, että poliittinen ratkaisu Pariisissa voitaisiin saada aikaan. Tämän poliittisen ratkaisun pitäisi olla vähintään sillä pohjalla, jonka Geneven sopimus oli luonut.

Lähi-Idän konflikti on Neuvostoliiton käsityksen mukaan erittäin vaarallinen. Israel on pakotettava toimimaan YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselman mukaisesti, sillä jos jotkut poliittiset voimat vaikuttavat siihen, että Israel ei hyväksy turvallisuusneuvoston päätöstä, on siitä seurauksena erittäin vaarallinen tilanne mm. sen takia, että turvallisuusneuvosto menettää sen arvovaltaisen aseman, joka sillä maailmanpolitiikassa on ollut. Neuvostoliitto on valmis yhteistyöhön kansainvälisen rauhan turvaamiseksi myöskin Yhdysvaltojen kanssa, mutta niin kauan aikaa kuin Vietnamin sota jatkuu, ei tästä voi tulla mitään. Samalla kertoo Yhdysvaltojen on luovuttava tukemasta Israelia sen nyt noudattaman politiikan suhteen. Neuvostoliiton päälinja kansainvälisessä politiikassa on rauhanomainen rinnakkaiselo. On selvää, että Neuvostoliitto ei luovu ideologiselta pohjaltaan, mutta se on valmis kaikkien tarpeellisten toimenpiteitten suorittamiseen, jotta rauha voitaisiin turvata maailmassa. Vaikka aseita maailmassa valmistetaan enemmän kuin koskaan aikaisemmin, Neuvostoliitto tekee kaiken uuden sodan syntymisen estämiseksi, sillä nyt tiedetään, että uusi sota voi tuhota kokonaisia kansakuntia. YK:ssa aikaansaatu ydinsulkusopimus on tärkeä Neuvostoliitolle. Se luo hyvän pohjan aseiden riisumis- ja rajoittamiskysymyksissä. Brezhnev palasi uudelleen Euroopan turvallisuuskonferenssia koskevaan kysymykseen. Tällainen konferenssi olisi erittäin tärkeä ja Suomi voisi toimia tässä aloitteentekijänä. On selvää, että tämä on sen luokan kysymys, johon

ei vastausta voida tänään antaa, mutta Brezhnev sanoi toivovansa, että Suomessa vakavasti harkitaan asiaa. Tällainen konferenssi voitaisiin kutsua koolle hallitusten toimesta tai se voitaisiin järjestää parlamentaarikkojen piirissä jne. Kysymys on avoin ja harkinnan arvoinen.

Brezhnev puhui laajahkosti Natosta, joka on nykyisen sopimuksen mukaan voimassa vuoteen 1969 saakka. Olisi kyettävä vaikuttamaan siihen, että Nato nykyisessä muodossaan lopettaisi toimintansa. Neuvostoliitto lähtee siitä, että Euroopan rauhalle ei ole hyödyksi eikä sellainen poliittinen linja ole oikeutettua, joka vahvistaa Yhdysvaltojen asemaa Euroopassa. Tämä asia on erittäin tärkeä.

Kiinan osalta Brezhnev sanoi, että asia on hyvin monimutkainen. Me emme tiedä, mihin Kiinan tilanne kehittyy ja on mahdollista, että Kiinan kysymyksen osalla voi tulla vaarallisia mutkia myös Neuvostoliitolle. Suhteet valtiollisella tasolla ovat kyllä Kiinan kanssa olemassa, mutta ne ovat erittäin heikot. Kauppavaihto on supistunut. Kiinalaiset tarjoavat kyllä kauppadelegatioita Neuvostoliittoon, he ovat valmiit kaupankäyntiin, mutta samanaikaisesti antineuvostoliittolainen henki Kiinassa vahvistuu.

Mielenkiintoa vailla ei ole kysymys siitä, kuka tulee Yhdysvaltojen presidentiksi. Meillä on Yhdysvaltojen kanssa pysyvät kontaktit. Me käymme säännöllistä kirjeenvaihtoa Yhdysvaltojen kanssa Vietnamin ja Lähi-Idän asioista. Tuloksiin ei vielä tähän mennessä ole päästy.

DDR:n hallitus on äskettäin suorittanut eräitä Berliiniin matkustamiseen liittyviä järjestelyjä. Nämä järjestelyt ovat täysin laillisia ja vaikka lännessä esitetään kiihkeitä puheenvuoroja näitä järjestelyjä vastaan, me suhtaudumme näihin puheenvuoroihin rauhallisesti. Emme pidä Berliinin tilannetta tällä kertaa erittäin vaarallisena.

Norjan toimintaa Natossa emme jaksaa ymmärtää. Me tiedämme, että äskettäin on pohjoisilla vesillä suoritettu Naton laajahko sotaharjoitus. Voimme Teille täysin luottamuksellisesti sanoa, että muutaman päivän kuluessa aloitamme samoilla vesillä erittäin suuren laivastoharjoituksen,

koska me pidämme, että Norja on omat harjoituksensa järjestänyt pelkästään demonstraation vuoksi, josta me olemme sitä varoittaneet.

DDR:ssä voidaan todeta tapahtuneen erittäin suurta taloudellista kehitystä, ja kun uusi perustuslaki on suurella yksimielisyydellä hyväksytty, niin se on vahvistanut DDR:n pohjaa suvereenina ja riippumattomana valtiona. Mitä enemmän on olemassa valtioita, jotka tunnustavat DDR:n, sitä suurempi hyöty siitä on Euroopan rauhanomaiselle kehitymiselle.

Esitin saamani sähkeen perusteella suomalaisen käsityksen siitä, että Suomessa on otettu huomioon, ettei Neuvostoliitto myy polttoainetta Englannille eikä Ruotsille. Tämän vuoksi on tarkoitus, että Suomi ostaisi polttoaine-elementtien valmistukseen tarvittavan rikastetun uraanin uraaniheksafluoridin (uf 6) muodossa Neuvostoliitosta maailmanmarkkina-hintaan. Ja tämä ostettu uraaniheksafluoridi lähetettäisiin Englantiin polttoaine-elementtien valmistusta varten vuonna 1971. Tähän vastasi pääministeri Kosygin, että tämä suunnitelma ei ole realistinen.

Tämän jälkeen mainitsin, että toinen mahdollisuus olisi sellaisen sopimuksen aikaansaaminen Suomen ja Neuvostoliiton kesken, jonka mukaan Suomi voisi toimittaa joko kotimaista tai muualta vapaassa kaupassa hankittua luonnonuraa Neuvostoliittoon rikastettavaksi ja saisi sen takaisin uraaniheksafluoridin (uf 6) muodossa. Saadun tiedon mukaan on tällaisesta sopimuksesta neuvoteltu Ruotsin ja Neuvostoliiton viranomaisten kesken positiivisessa hengessä. Tähän vastasi Kosygin, että tämäkään suunnitelma ei ole reaalin, ja mitään sellaista sopimusneuvottelua Ruotsin ja Neuvostoliiton viranomaisten kesken, josta mainitsin, ei ole käyty.

Vihdoin sanoin, että nyt on suoritettu Suomessa vertailulaskelmat ja niitten mukaisesti neuvostoliittolaisella reaktorilla varustetun voimalaitoksen tuottama sähkön hinta on 29 % kalliimpaa kuin englantilaisilla. Mutta lisäsin, että tämän asian selvitys jääkin sitten sen eksperttiryhmän työn varaan, jonka pääministeri Kosygin on luvannut Suomeen lähettää.

Viittasin edelleen pääministeri Kosyginin edellisessä keskustelussa esittämään mainintaan siitä, että Neuvostoliittohan ei halua pakottaa Suomea ostamaan voimalaitosta, jonka tuottama sähköenergia on kalliimpaa kuin meille parhaimman tarjouksen mukaan tuotettu sähköenergia.

Tämän jälkeen poistuivat Kosygin ja Podgorni keskustelutilaisuudesta, jonka jälkeen vaihdoin vielä mielipiteitä puoluesihteerin Brezhnevin kanssa. Keskustelu kesti kaiken kaikkiaan vajaata kaksi tuntia.

x x x

USA:n presidentinvaaleista puhuttaessa Kosygin lausui käsityksensä, että Johnsonin kieltäytyminen on peruuttamaton. Yhtenä syynä on ollut lääkärinlausunto. Kosygin arveli, että Johnson voi ennen virkakautensa päättymistä myötävaikuttaa Vietnamin sodan lopettamiseen ja silloin hän jäisi historiaan rauhantekijäpresidenttinä.

Sain eräässä yhteydessä kuulla, että tunnettu usalainen teollisuusmies Cyrus Eaton oli tullut Moskovaan keskustelemaan Vietnamin rauhasta. Kosygin oli pyytänyt Eatonia hankkimaan Harrimanilta tiedon, mihin USA on valmis menemään rauhan saamiseksi. Eaton oli palannut Pariisiin ja myöhemmin esittänyt Harrimanin kantana: 1) USA poistuu Vietnamista; 2) muodostettavaan koalitiollahitukseen voi FNL saada edustuksensa, ei järjestönä vaan yksityisinä henkilöinä ja 3) vapaat vaalit. Neuvostoliitossa pidetään tätä ohjelmaa realistisena.

Kultarannassa, 26 päivänä kesäkuuta 1968.

Jakelu:

Tasavallan Presidentti
Pääministeri
Ulkoasiainministeri
Ministeri Leskinen
Suurlähettiläs Hallama

M. Kananen